

Arheološki turizam u Republici Hrvatskoj

Kreis, Toni

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:638924>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

TONI KREIS

ARHEOLOŠKI TURIZAM U HRVATSKOJ

Završni rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

TONI KREIS

ARHEOLOŠKI TURIZAM U HRVATSKOJ

Završni rad

JMBAG: 0303044315, izvanredni student

Studijski smjer: Turizam

Predmet: Ekonomija doživljaja

Znanstveno područje: Područje društvenih znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Trgovina i turizam

Mentor: doc.dr.sc. Aljoša Vitasović

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Toni Kreis kandidat za prvostupnika poslovne ekonomije, smjera turizam ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student
Toni Kreis

U Puli, _____ 2019. godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Toni Kreisdajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrileu Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom "**ARHEOLOŠKI TURIZAM U HRVATSKOJ**" koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ 2019. godine

Potpis

SADRŽAJ

UVOD	1
1. Arheološki turizam	3
1.1. Hrvatska i arheološki turizam	5
1.2. Kulturno povijesna baština i kultura života	6
1.3. Buduće perspektive razvoja	9
2. Arheološke destinacije u Hrvatskoj	10
2.1. Arheološke destinacije u priobalnoj Hrvatskoj	12
2.2. Arheološke destinacije u kontinentalnoj Hrvatskoj	16
2.3. UNESCO odredišta	18
3. Arheološki turizam u Istri	21
3.1. Arheološki turizam u Općini Svetvinčenat prikazan kroz model 4E	22
3.2. Amfiteatar u Puli SWOT analiza	25
4. ZAKLJUČAK	28
5. POPIS LITERATURE	29
POPIS TABLICA	31
POPIS SLIKA	31
SAŽETAK	32
SUMMARY	32

UVOD

U današnje vrijeme velikih i brzih promjena javlja se sve više oblika selektivnog turizma. Današnji turist želi sve više novih stvari doživjeti, iskusiti, probati i posjetiti. Također, današnji turist uspoređujući s prošlošću znatno je zahtjevniji jer posjeduje puno više informacija i trendovi koji su nekada postojali zamijenjeni su novim trendovima koji se mijenjaju velikom brzinom. Kulturni turizam je oblik selektivnog turizma kod kojeg je turist motiviran i privučen željom za upoznavanjem povijesti, kulturne baštine, nematerijalne i materijalne, dok arheološki turizam čini specijaliziranu podvrstu koja uključuje u prvom redu zanimanje za arheološku baštinu destinacije.

Predmet i cilj rada

Predmet ovog završnog rada je istražiti i prikazati selektivni oblik turizma - arheološki turizam u Hrvatskoj s naglaskom na Istarsku županiju. Cilj završnog rada je upoznavanje pojma arheološkog turizma i što on predstavlja i znači za ponudu u Republici Hrvatskoj. Po završetku rada trebali bi moći znati valorizirati trenutnu arheološku ponudu te iznaći nove ideje za njezin razvoj.

Izvori podataka i metode prikupljanja

Izvori podataka koji su se koristili prilikom pisanja su stručna literatura, knjige i udžbenici, časopisi i Internet izvori. Prilikom pisanja rada koristila se metoda analize kojom su se raščlanjivale složene pojave na jednostavnije te sintezom kojom su se jednostavne pojave spajale u složenije kako bi se odredili odnosi među njima. Koristilo se metodama indukcije i dedukcije koje predstavljaju logičko zaključivanje. Dedukcijom se zaključni sud donosi od općeg prema posebnom dok kod indukcije zaključivanje ide u smjeru od posebnog ka općem. Metodom kompilacije su se preuzeli tuđi rezultati istraživanja iz stručne literature koji su poslužili kao polazna točka istraživanja prilikom preuzimanja definicija i ostalih postavki. Koristilo se i statističkim metodama prilikom istraživanja statističkih podataka u vremenskim intervalima. Također se koristilo metodom deskripcije, klasifikacije i komparacije.

Sadržaj i struktura rada

Završni rad je uz uvod i zaključak podijeljen u tri poglavlja. U uvodnom dijelu donosi se predmet i cilj pisanja rada, metode istraživanja te izvori podataka iz kojih su prikupljeni podaci dalje obrađivani.

U prvom poglavlju koji nosi naslov arheološki turizam, prikazuje se sama definicija turizma, selektivnih oblika turizma kako bi se na što je razumljiviji način definirao arheološki turizam. U ovom poglavlju govori se i o motivima koji pokreću turiste te o pojmovima kulturna baština i kultura života. Tek upoznavanjem navedenih pojmova može se prijeći na daljnju obradu teme.

Drugo poglavlje rada donosi kratki opis arheoloških destinacija u Republici Hrvatskoj. Popis arheoloških destinacija u RH je zaista širok te je u radu naveden tek dio koji je najvažniji. Popis destinacija i njihov opis podijeljen je prema geografskom položaju na priobalnu i kontinentalnu Hrvatsku. Istaknuta su i UNESCO odredišta zbog njihovog neprocjenjivog značenja za Hrvatsku ali i svijesku kulturnu baštinu.

Treće poglavlje rada je koncentrirano na Istarsku županiju. Istarska županija ima bogatu arheološku baštinu koja ima veliki potencijal za daljnji razvoj. Poblize se kroz ekonomske modele, 4E i SWOT analizu upoznajemo s općinom Svetvinčenat i Amfiteatrom u Puli.

Na kraju rada uz zaključak slijedi popis korištene literature i izvora podataka.

1. Arheološki turizam

Kako bi se definirao pojam arheološkog turizma prvo treba definirati pojam turizma. Sama definicija turizma je kompleksna i sadrži mnoga tumačenja. U strukturi turizma prisutno je mnoštvo čimbenika koji se međusobno isprepleću i tvore ga. Iz tog razloga on se ne može smatrati gospodarskom granom jer uključuje gotove sve gospodarske grane. Ipak jedna od općeprihvaćenih definicija turizma glasi: *"turizam je skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako s takvim boravkom nije povezana nikakva njihova gospodarska djelatnost."*¹

Nakon definicije pojma turizma pristupa se podjeli turizma koja je također kompleksna i sadrži više podjela prema raznim kriterijima. Iz toga proizlazi da se turizam može dijeliti prema stupnju mobilnosti turista, trajanju boravka, dobnoj strukturi, prostornom obuhvatu, načinu organiziranja putovanja i sl. *"Osim vrsta turizma, suvremeni turistički pokret stvorio je i nekoliko specifičnih oblika turizma (tematskih putovanja) s istaknutim posebnim obilježjima, pa tako imamo: zdravstveni turizam, kulturni, lovni i ribolovni, naturizam, ekoturizam, kongresni turizam, nautički turizam, vjerski turizam, manifestacijski turizam, robinsonski turizam i gastronomski turizam."*²

Izlaganje definicije turizma i podjele turizma potrebno je za bolje razumijevanje teme završnog rada. Kao specifični oblik turizma naveden je kulturni turizam, a dio kulturnog turizma čini arheološki turizam. Motivi turista u tom slučaju su zanimanje za povijest te destinacije ili posebnog lokaliteta, baština, upoznavanje kulture, običaja i stila života lokalnog stanovništva ili cijele zemlje. Kako bi se kulturni turizam razvijao a time i arheološki turizam potrebno je ulaganje u održavanje, valorizaciju, marketing i implementiranje u zajednicu. Nažalost, lokalno stanovništvo puno puta nije ni svjesno vrijednosti koju imaju u neposrednoj blizini. Veći dio motiva turista se svodi na sunce i more, a tek manji dio na kulturu i arheologiju. U nastavku slijedi tabelarni prikaz motiva dolaska turista. Rezultati su prikazani aritmetičkom sredinom i standardnom

¹ B. Pirjavec, O.Kesar, *Počela turizma*, Zagreb, Mikrorad, 2002., str.7.

² ibidem, str.17.

devijacijom, odnosno prikazom prosječne ocjene važnosti pojedinog motiva prilikom odabira destinacije.

Tabela 1: Motivi dolaska turista u turističku destinaciju

MOTIVI DOLASKA TURISTA	M	SD
Sunce, more, klima	4,20	0,83
Dobra hrana	4,09	0,85
Udoban smještaj	3,91	0,26
Ljepota prirode	3,87	2,04
Upoznavanje novih mjesta	3,82	0,97
Dobra prometna povezanost	3,72	0,48
Šetnja i razgledavanje	3,65	2,06
Dobra usluga u trgovinama	3,55	0,93
Zabava, izlasci i ples	3,47	1,28
Mir, tišina, bez buke i gužve	3,40	0,84
Izbor kratkih izleta	3,28	1,05
Pasivno odmaranje	3,20	1,21
Bavljenje sportovima	3,20	1,76
Povijesne znamenitosti	3,16	0,49

Izvor: Golob, M., Sirotić, T. i M. Golob, "Istraživanje kvalitete i razine zadovoljstva turista turističkom ponudom", *Zbornik Veleučilišta u Rijeci*, vol. 2, no.1, 2014, str. 27-40.

Vidljivo je da je glavni motiv dolaska turista u turističku destinaciju sunce, more i klima. Taj motiv slijede dobra hrana i udoban smještaj uz ljepote prirode i upoznavanje novih mjesta. Pasivno odmaranje, bavljenje sportovima i povijesne zanimljivosti nisu važan motiv dolaska turista prilikom odabira turističke destinacije grada Umaga. Zabava, noćni izlasci i ples nalaze se u sredini tablice te ne predstavljaju najvažniji motiv dolaska, usprkos tome što su mlađe starosne skupine najzastupljenije u turističkoj destinaciji grada Umaga. Bez obzira na mnoge kulturne i povijesne znamenitosti koje se nalaze u neposrednoj blizine grada Umaga i na cijelom poluotoku Istri taj motiv nije dovoljno zastupljen. Navedeno navodi na zaključak u smislu poboljšavanja turističke ponude. Kao što je ranije navedeno arheološki turizam je dio specifičnog oblika kulturnog turizma. Kulturni turizam je specifična vrsta turizma u kojoj su turisti motivirani upoznavanjem povijesti, razgledavanje znamenitosti, učenjem o kulturi, baštini i običajima zajednice koju posjećuju. Dok je arheološki turizam

specijalizirana podvrsta kulturnog turizma kod koje je turistički posjet u prvom redu motiviran zanimanjem za arheološku baštinu destinacije.

1.1. Hrvatska i arheološki turizam

Arheologija nam pomaže da upoznamo život naših predaka, saznamo na koje su načine oblikovali svoj život, gradili i razvijali zajednice i što su nam ostavili u nasljeđe. Sama dimenzija povijesti unosi dozu mističnosti i znatiželje koja se u čovjeku rađa od njegove najranije dobi. Zanimanje za povijest i ono što je prethodilo nama i našem životu je oduvijek intrigiralo čovječanstvo. Poticanje znatiželje i zanimanja turista za arheologiju destinacije može se potaknuti povijesnim pričama koje se zasnivaju na provjerenim činjenicama koje su prikupljene znanstvenim putevima kao i onim mističnim mitovima i pričama kojima se potiče mašta i zanimanje za arheološke lokalitete. Arheološkoj baštini u Hrvatskoj se pristupa kao kulturnom turističkom resursu, naravno kada je promatramo iz sfere turizma. Arheološki turizam u Hrvatskoj predstavlja važan segment koji je nedovoljno razvijen i valoriziran a potencijalno je iznimno kvalitetan, zanimljiv, važan i atraktivan resurs. *“Unatoč pojedinim, nažalost, izoliranim pomacima, u Hrvatskoj još uvijek nismo u dovoljnoj mjeri usvojili spoznaju o arheologiji kao značajnom potencijalom segmentu domaće turističke ponude, u djelu u kojem je ona dostupna i prihvatljiva široj javnosti.”³*

Na primjeru drugih zemalja kao što je Grčka može se vidjeti što kulturni i arheološki turizam znači za zemlju. Većini turista prva asocijacija na zemlju kao što je Grčka je kulturno povijesna baština, a u drugom redu predivna obala, sunce i more. Kod Hrvatske kao destinacije su u prvom redu istaknuti još uvijek more i sunce, a tek nakon toga i ostali resursi kojima ona obiluje. Razvoju arheološkog turizma treba pristupiti sa stručnih pozicija kako bi se taj segment mogao na profesionalan i stručan način razvijati. U prvom redu potrebno je očuvati lokalitete i zaštititi ih od eksploatacije i uništenja. Taj cilj se može ostvariti poticanjem opsežnih arheoloških istraživanja i odgovarajućom prezentacijom najvažnijih i najatraktivnijih arheoloških nalazišta. I u Hrvatskoj ima dobrih i obećavajućih primjera arheološkog turizma koji pokazuju da se s arheološkom baštinom postupa kao s važnim faktorom razvoja buduće turističke

³S. Mihelić, *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*, Zagreb, Arheološki muzej u Zagrebu, 2011., str. 8.

ponude. Autorica S. Mihelić u svojoj knjizi *Arheologija i turizam u Hrvatskoj* navodi neka koja su obećavajuća i koja su visokoj razini kao npr. Vučedol kraj Vukovara, Muzej Neandertalaca u Krapini, projekt Muzej Narona i sjajno prihvaćena manifestacija Noć muzeja. U nastavku rada slijedi prikaz razvrstavanja kulturno povijesne baštine i kulture života u destinaciji kako bi se stekao uvid u širinu i dubinu implementacije arheologije i nasljeđa.

1.2. Kulturno povijesna baština i kultura života

Arheološka baština obuhvaća sva materijalna i nematerijalna dobra, nasljeđe, nalazišta, folklor, građevine i sl. isto kao što je arheološki turizma specifična vrsta kulturnog turizma. U okviru zaštite i očuvanja kulturnih dobara, hrvatsko zakonodavstvo daje arheološkim nalazištima, kao i arheologiji, općenito, vrlo istaknuto mjesto. *“Tako se , između ostalog, kulturnim dobrima smatraju pokretne i nepokretne stvari od umjetničkog, povijesnog, paleontološkog, arheološkog, antropološkog i znanstvenog značenja te specifično arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju umjetničku, povijesnu i antropološku vrijednost.”*⁴ Uz sama arheološka nalazišta, parkove, zone i krajolike treba ubrojiti i prostore odnosno ustanove u kojima se pronađeni artefakti pohranjuju, čuvaju, izlažu i restauriraju. Svi ovi elementi tvore kulturne odnosno arheološke turističke resurse. U nastavku rada slijedi tabelarni prikaz klasifikacije kulturno povijesne baštine.

⁴ ibidem, str.35.

Tabela 2: Prilog detaljnoj turističkoj klasifikaciji kulturno povijesne baštine

ATRAKCIJA	MOTIV/AKTIVNOST
KULTURNO POVIJESNA BAŠTINA	Dokoličarska edukacija, zadovoljstvo, nedokoličarski motivi
POKRETNi SPOMENICI (predmeti i zbirke): Slike, plastika, skulpture, namještaj, riznice i crkveni namještaj, proizvodi umjetničkog obrta, etnografska, arhivska i bibliotečna građa,	Razgledavanje i fotografiranje Doživljavanje umjetničkih djela
NEPOKRETNi SPOMENICI: Arheološka nalazišta (prapovijesna, antička, ranosrednjovjekovna, srednjovjekovna i podmorska), spomeničke cjeline, memorijalna područja i građevine, sakralne građevine, profane zgrade, vrtna arhitektura	Spoznavanje povijesnih tijekova Razgledavanje i fotografiranje Doživljavanje umjetničkih djela

Izvor: E. Kušen, *Turistička atrakcijska osnova*, Zagreb, Znanstvena edicija instituta za turizam, 2002., str. 97.

U prethodnoj tablici prikazana je kulturno povijesna baština i njezina podjela. Obuhvaća širok pojam i zato je potrebno sve dijelove posebno navesti i upoznati kako bi se mogli prezentirati na što bolji način. Najopćenitija podjela je ona na pokretne i nepokretne spomenike. Sam opis riječi govori o temeljnoj značajki tih vrsta spomenika. Pokretni spomenici čine dio kulturno povijesne baštine kao što su slike, zbirke, arhivska građa i sl. oni naravno mogu biti i dio nepokretnog spomenik, kao npr. slike u dvorcu. Prema svojim posebnim značajkama kao što su namjena, mjesto izrade, vrijeme izrade, materijal od kojeg su izrađeni, vlasništvo, autorstvo ili nešto drugo, pokretni spomenici kulture mogu tvoriti posebne zbirke. *"Nažalost, samo mali dio pokretnih spomenika kulture izložen je javnosti na uvid, to znači i turistima dok se pretežiti dio nalazi se u depoima, na obradi ili restauriranju."*⁵

Nepokretni spomenici su ona vrsta atrakcije koju turisti možda najviše pamte i doživljavaju jer se radi o arhitektonskim građevinama, spomenicima kulture i skupinama tih spomenika. Tu se još ubrajaju kao što je ranije navedeno, memorijalna područja, vrtovi te arheološka nalazišta. Arheološka nalazišta obuhvaćaju dugo

⁵ibidem, str. 98.

razdoblje ljudske prapovijesti i povijesti. Osim ovih kulturno povijesnih spomenika dio kulturnog pa tako i arheološkog turizma čine i kultura života i rada domicilnog stanovništva. U nastavku slijedi tabelarni prikaz klasifikacije atrakcija kulture života i rada.

Tabela 3: Prilog detaljnoj turističkoj klasifikaciji atrakcije kultura života i rada

ATRAKCIJA	MOTIV / AKTIVNOST
KULTURA ŽIVOTA I RADA	Dokoličarska edukacija, zadovoljstvo, nedokoličarski motivi
FOLKLOR: melos, plesovi, običaji, legende	Promatranje, slušanje, edukacija, fotografiranje
RUKOTVORSTVO: nošnje, obrada vune, kože, slame i sl.	Promatranje, edukacija, fotografiranje
TRADICIJSKO GRAĐENJE I UREĐENJE VRTOVA	Promatranje, edukacija, fotografiranje
TRADICIJSKI OBRTI: licitari, zlatari, urari, kišobranari, klobučari i sl.	Promatranje, kupovina, edukacija
VINARSTVO I GASTROENOLOGIJA	Promatranje, "hedonističko" konzumiranje vina
GASTRONOMIJA	Promatranje, "hedonističko" konzumiranje jela
UGOSTITELJSKA TRADICIJA	"hedonističko" konzumiranje
SUVREMENA PROIZVODNJA	Razgledavanje, edukacija

Izvor: E. Kušen, *Turistička atrakcijska osnova*, Zagreb, Znanstvena edicija instituta za turizam, 2002., str. 103.

Hrvatska obiluje kulturnom baštinom koja se treba zaštititi i vrednovati. Treba je prezentirati turistima, a lokalna zajednica treba biti upoznata s njom i čuvati je od izumiranja i uništenja. Svi elementi koji su navedeni tvore kulturno povijesnu baštinu koja je izrazito privlačna turistima. *"Želimo li ih uistinu integrirati u okvire hrvatske turističke ponude, nužno je učiniti korak unaprijed i pretvoriti ih u stvarni kulturno turistički proizvod, pri čemu se takav proizvod može definirati kao formalizirana, pakirana i upravljana prezentacija baštine, umjetnosti ili jedinstvene atmosfere destinacije na jedinstveni i zanimljivi način u skladu sa suvremenim trendovima potražnje, koja istovremeno nudi i popratne sadržaje i visoku kvalitetu usluge, kako je*

to i predloženo u okvirima Strategije razvoja kulturnog turizma Republike Hrvatske.”⁶
U nastavku radi slijede smjernice za budući razvoj kulturnog turizma u RH.

1.3. Buduće perspektive razvoja

Hrvatska je prepoznata kao novo, zanimljivo odredište za posjetitelje koji su motivirani kulturnim turizmom. Hrvatska obiluje sadržajima, ulaže se u razvoj proizvoda kulturnog turizma te u njihovu promociju te prodaju. Zadnjih godina kulturna scena gradova sve više jača što je rezultiralo uvrštavanjem većih gradova u turističke itinerare. Sve više se ulaže u revitalizaciju pojedinačnih objekata baštine, treba istaknuti lokalitete pod UNESCO zaštitom koji zasigurno privlače najveći broj turista.

Nova izgradnja objekata namijenjenih kulturnom turizmu najčešće se odnosi na prenamjenu ili adaptaciju različitih neiskorištenih industrijskih ili vojnih objekata u javnom vlasništvu kako bi se stvorila infrastruktura za razna događanja.

Prioritetne aktivnosti razvoja proizvoda:⁷

- Izrada Akcijskog plana razvoja kulturnog turizma u suradnji Ministarstva kulture, Ministarstva turizma i sustava turističkih zajednica
- Ulaganje u prepoznatljivost niza visokoatraktivnih pojedinačnih kulturnih atrakcija (npr. UNESCO lokaliteti, arheološki nalazi, dvorci)
- Uspostava suvremenih centara za posjetitelje uz ključne atrakcije
- Identifikacija mogućnosti razvoja novih događanja s potencijalom međunarodne prepoznatljivosti i gradnje imidža destinacija
- Poticanje razvoja kulturnih tematskih cesta i putova (npr. povijesne ceste, putovi UNESCO baštine, vjerski putovi), a što podrazumijeva i jasne razvojne kriterije i sustave upravljanja
- Poticanje primjene minimalne razine turistifikacije kulturnih objekata (npr. radno vrijeme prilagođeno turistima, osnovna interpretacija na svjetskim jezicima).

Kako bi se razvio kvalitetan arheološki turizam potrebno je za početak fokusirati se na najznačajnija arheološka odredišta koja svojom atraktivnošću već privlače veliki broj

⁶ S. Mihelić, op.cit., str. 36.

⁷Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, *Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020.godine*, Zagreb, 2013. str.,40. https://mint.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//130205_Strategija-turizma-do2020.pdf (pristupljeno 14.08.2019.)

turista te će na taj način privući pozornost turista i na ostale, manje poznate destinacije u koje treba sustavno ulagati.

2. Arheološke destinacije u Hrvatskoj

Razvoj kulturnog turizma u Hrvatskoj jedan je od glavnih prioriteta Vlade Republike Hrvatske određenih Strategijom razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020.godine. Kako se navodi u Strategiji razvoja turizma Vlade RH kulturni turizam jedan je od dominantnih proizvoda. Neupitno je da je na državnoj razini, kao i u nizu destinacija, u posljednjih 10 godina mnogo učinjeno na razvoju ove grupe proizvoda, ponajviše zahvaljujući donošenju državne strategije razvoja kulturnog turizma, ali i sustavnom radu na kreiranju regionalno i globalno prepoznatih događanja i pojačanom otvaranju kulturnom turizmu od strane sve većeg broja pojedinačnih destinacija. *“Ključne barijere daljnjem rastu treba tražiti u sustavu komercijalizacije (prije svega u integriranju u svjetske sustave), a potom i u sustavu destinacijskog upravljanja kojim bi se kulturni sadržaji na pravi način integrirali u pozicioniranje i isporuku ukupnog doživljaja na razini pojedinih destinacija. Posebno relevantni proizvodi kulturnog turizma za Hrvatsku uključuju: gradski turizam, turizam baštine, turizam događanja, kreativni turizam te vjerski turizam.”*⁸ Treba promovirati arheološke lokalitete koji su otvoreni za javnost turističkim touroperatorima, agencijama, lokalnoj zajednici i svim ostalim turističkim faktorima koji su direktno ili indirektno povezani s turizmom. Od Vlade, Ministarstva turizma pa sve do lokalne zajednice svi trebaju preuzeti odgovornost za očuvanje i održivi razvoj takvih lokaliteta. Arheološki lokaliteti trebaju biti dobro oglašeni i promovirani kako bi i oni individualni posjetitelji, koji nisu dio turističkih vođenih grupa, bili informirani i posjetili lokalitet.

Arheološki lokaliteti kao i sve ostale kulturno povijesne znamenitosti ne ovise same o sebi već tvore dio zajednice. Treba ih promatrati i vrednovati u širem kontekstu, kontekstu cjelovitog područja kako bi se spoznao njihov značaj i objedinio cijeli turistički paket. *“Objedinjavanjem arheoloških znamenitosti ili pak raznovrsnih elemenata koji čine cjelinu kulturne, povijesne, arheološke i etnografske baštine pojedinog prostora te*

⁸Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, *Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020.godine*, Zagreb, 2013. str.,8. <http://www.mint.hr/UserDocsImages/130426-Strategija-turizam-2020.pdf> (pristupljeno 14.08.2019.)

*njihovom odgovarajućom prezentacijom, dobiva se zaokružena priča koja mnogo smislenije progovara o svakoj pojedinoj znamenitosti nego kada ih se promatra zasebno.*⁹Hrvatska obiluje kulturno povijesnim blagom i nalazištima. Tako će se u nastavku rada pobliže opisati dio tog kulturnog blaga. Naglasak će biti stavljen na područja koja su na neki način najvažnija prema publikaciji "20 top arheoloških odredišta u Hrvatskoj". Hrvatska treba više i kvalitetnije promovirati svoje povijesno-kulturno-arheološke lokalitete, jer time može postići još bolju prepoznatljivost i ojačati turistički promet, poručeno je s predstavljanja prve publikacije nastale suradnjom sektora turizma i arheologije "20 top arheoloških destinacija Hrvatske". Publikaciju je na hrvatskom i engleskom jeziku, u suradnji s Arheološkim muzejom u Zagrebu i stručnjacima, izdalo Ministarstvo turizma, a prikazuje arheološke destinacije u priobalnom i kontinentalnom dijelu zemlje te UNESCO-ova odredišta.¹⁰

Hrvatska je pristupila UNESCO organizaciji 1.lipnja 1992. Na popisu svjetske baštine na UNESCO listi nalaze 10 dobara:¹¹

- Stećci , srednjovjekovni nadgrobnji spomenici (2016.)
- Starogradsko polje, otok Hvar (2008.)
- Katedrala Sv. Jakova u Šibeniku (2000.)
- Ranokršćanski kompleks Eufrazijeve bazilike u Poreču (1997.)
- Povijesna jezgra grad Trogir (1997.)
- Stari grad Dubrovnik (1979.,1994.)
- Povijesni kompleks grada Splita s Dioklecijanovom palačom (1979., 1994.)
- Nacionalni park Plitvička jezera – prirodno dobro (1979., 2000.)
- Obrambeni sustavi Republike Venecije 16. I 17. St u Zadru i Šibeniku
- Iskonske bukove šume Karpata i drugih regija Europe – bukova šuma u NP S.Velebit i NP Paklenica

U nastavku rada donosi se kratki pregled i opis najvećih arheoloških destinacija u Hrvatskoj. Podjela daljnjeg rada se vrši prema lokalitetima na priobalnu Hrvatsku, kontinentalnu Hrvatsku i na UNESCO odredišta.

⁹S. Mihelić, op.cit., str. 373.

¹⁰ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, <https://mint.gov.hr/vijesti/predstavljen-kulturno-turisticki-prirucnik-20-top-arheoloskih-destinacija-hrvatske/11715> (pristupljeno 14.08.2019.)

¹¹ UNESCO, http://en.unesco.org/system/files/countries/hrv_facts_figures.pdf (pristupljeno 14.08.2019.)

2.1. Arheološke destinacije u priobalnoj Hrvatskoj

Arheološke destinacije u priobalnoj Hrvatskoj nalaze na području obalnog pojasa Hrvatske i obuhvaćaju područje Istre, Kvarnera i Dalmacije i otoka. Među najpoznatijima je zasigurno grad Pula. Pula je grad koji je stariji od 3000 godina kada je nastalo prvo gradinsko naselje. *“Najveći procvat Pula je doživjela za vrijeme rimske vladavine i bila je najveći i najznačajniji grad u Istri u antičko doba osnovan 46.-45.g.pr.Kr., u doba Cezarove diktature, na području starijeg Histarskog naselja.”*¹² Do dana današnjeg Pula ostaje najvećim gradom na istarskom poluotoku. Najpoznatiji spomenik Pule je zasigurno Amfiteatar, ili Arena, koji je ujedno i simbol grada Pule. Arena je sagrađena u I.stoljeću poslije Krista za vrijeme vladavine cara Vespazijana i danas spada u najbolje očuvane amfiteatre Rimskog carstva i šesta je po veličini u svijetu. Pretpostavlja se da je u rimsko doba Arena mogla primiti i do 20 000 gledatelja za vrijeme gladijatorskih borbi dok je u srednjem vijeku služila kao mjesto viteških turnira i sajмова. Danas Arena služi za mnoge koncerte, Filmski festival i otvorena je za posjetitelje. Osim Arene Pula ima mnoštvo drugih spomenika kao što su malo rimsko kazalište, Augustov i Dijanin hram, Slavoluk Sergijevaca, Herkulova vrata, Dvojna vrata, gradske zidine, Katedrala, Franjevački samostan, Gradska palača i dr. *“Od arheoloških lokaliteta u blizini grada treba spomenuti Nezakcij - glavni gard Histra, Vižula kod Medulina (ostaci rimskih vila) , Monkodonja (brončanodobna gradina) , Romualdova pećina (paleolitičko nalazište) i Dvigrad (ruševine srednjovjekovnog grada).”*¹³

U blizini grada Pule nalazi se Nacionalni park Brijuni . Na otoku Veliki Brijun nalaze se ostaci luksuzne rimske vile rustice koja se koristila od 1. Stoljeća prije Krista pa sve do 6. Stoljeća. Ostaci te vile prostiru se duž uvale Verige na zapadnoj obali Velikog Brijuna. Na južnoj strani uvale bio je smješten luksuzni ljetnikovac rezidencijalno - gospodarskog karaktera s dva peristila. Sastavni dio kompleksa bili su i u dnu uvale smješteni hramovi boga mora Neptuna, kapitolijske trijade te božice ljubavi i ljepote Venere. Dieta, palestra, terme, ribnjak te gospodarski dio nalazili su se na sjevernoj strani uvale. *“Sve su građevine zanimljivim sustavom otvorenih i zatvorenih šetnica,*

¹²Klarić V. i D. Kušan Špalj, *20 top arheoloških destinacija Hrvatske*, Zagreb, Ministarstvo turizma, 2016., str. 6.

¹³ibidem, str.8.

koje su se pružale kilometar duž mora, bile povezane u jedinstvenu cjelinu, idealno usklađenu s krajolikom.”¹⁴

Slika 1: Rimska vila u uvali Verige

Izvor: Nacionalni park Brijuni, www.np-brijuni.hr/hr/brijuni/kulturno-povijesna-bastina/arheoloska-bastina (pristupljeno 17.08.2019.)

“Rimska vila u uvali Verige dio je Rute rimskih careva koja je dobila certifikat Vijeća Europe i Europskog instituta kulturnih ruta. Ruta duga 3,5 tisuće kilometara proteže se kroz Hrvatsku, Srbiju, Bugarsku i Rumunjsku te promiče arheološki turizam. Obuhvaća 20 arheoloških lokaliteta značajnih za razdoblje carskog Rima i vezanih uz živote 17 rimskih careva.”¹⁵

Nakon poluotoka Istre prelazi se na područje Kvarnera. Na tom području treba izdvojiti grad Rijeku i njezin arheološki park Tarsatički principij. On predstavlja jedinstveni spomenik kasne antike u samom centru Grada. *“Principij, vojno zapovjedništvo, upravni je i religijski centar kastruma te ujedno i njegov jedini javni prostor, vojno zapovjedništvo rimske Tarsatike.”¹⁶* Nakon grada Rijeke u njegovoj

¹⁴Nacionalni park Brijuni, www.np-brijuni.hr/hr/brijuni/kulturno-povijesna-bastina/arheoloska-bastina (pristupljeno 17.08.2019.)

¹⁵ loc.cit.

¹⁶ Klarić V. i D. Kušan Špalj, op.cit., str. 20.

blizini na kvarnerskim otocima Krku , Cresu i Lošinju nalaze se mnoga arheološka nalazišta. Treba se spomenuti arheološki park Mirine Fulfinum koji se nalazi u podnožju Omišlja na otoku Krku. Fulfinum je bio grad koji je imao svoju luku, forum, gradske četvrti te moguće i akvadukt. Ulaz u arheološki park je besplatan a može se dogovoriti i stručno vodstvo. Cresko-lošinjsko otočje se u antičko doba nazivalo Apsyrtides, prema imenu grčkog junaka Apsirta, protagonista mitske priče o Argonautima. *“U gradu Mali Lošinj se nalazi muzej Apoksiomena. Apoksiomen je antički brončani kip atleta, visok 192 cm, izvađen iz podmorja između otočića Vele Orjule i otoka Lošinja 1999.godine, jedina je nađena velika bronca na istočnoj obali Jadrana i jedna od najbolje očuvanih brončanih statua antičkog doba.”*¹⁷

Krećući se južnije prema Dalmaciji dolazi se do grada Zadra. Važno arheološko nalazište na tom području je Zadarski Forum. *“Smješten je ispred crkve Sv.Donata i Nadbiskupskog dvora, najveći je rimski forum na istočnoj strani Jadrana (45 s 90 m), ujedno najbolje očuvani u Hrvatskoj, a osnovao ga je car August u drugom desetljeću 1.st.pr.Krista.”*¹⁸ U Zadru se također nalaze i ostali spomenici kulture koji izuzetno važni za povijest grada a najpoznatiji je svakako crkva Sv. Donata koja datira iz 9.stoljeća i dominira vizurom starogradske jezgre.

Nin je jedan od najznačajnijih i najbogatijih hrvatskih arheoloških nalazišta. Tijekom vladavine Rimljana bio je važno središte i morska luka. Za vrijeme rimske vladavine on je važan municipij i pomorska luka. Ostaci kuća i mozaici svjedoče da se ovdje ugodno, i za one prilike, bogato živjelo. Radi trgovine sagrađena je velika luka smještena na području današnjeg Turističkog naselja Zaton. Najznačajniji kompleks iz rimskog doba je forum s kapitolijem. Tu se nalazio monumentalni hram koji je po veličini bio jedan od najvećih na našim prostorima. O stupnju razvijenosti govori podatak da je Nin u rimskom vremenu također imao vodovod, a pored javnih važnih građevina pretpostavlja se da je imao terme i amfiteatar. *“U dugom povijesnom toku Nin je nekoliko puta stradavao pa se iznova uzdizao, a potpuno je razoren 1646. godine kada ga je Venecija žrtvovala kako bi spasila tadašnju tvrđavu Zadar pred turskim osvajanjima. I tada je kraj, kao toliko puta ranije, bio i novi početak.”*¹⁹

Solin ili antički Salona poznata je kao središte antičke Dalmacije i udaljena je 6 km od Splita. *“Od antičke Salone, nekad glavnog grada Dalmacije o čijoj veličini,*

¹⁷ibidem, str.27.

¹⁸ibidem, str.32.

¹⁹Turistička zajednica Grada Nina, <https://www.nin.hr/hr/nin/povijest> (pristupljeno 17.08.2019.)

blagostanju i raskoši svjedoče impozantne zidine s kulama, i vratima, forum s hramovima, amfiteatar, groblja sa salonitanskim mučenicima (Manastirine, Kapljuč, Marusinac) do vremena hrvatskih vladara, kada je Gospinim otokom kročila kraljica Jelena i krunidbe kralja Zvonimira u Šupljoj crkvi 1076. godine, Solin je uistinu gard spomenik.²⁰

Slika 2. Manastire

Izvor: Turistička zajednica Grada Solina, <http://solin-info.com/hr/znamenitosti/>(pristupljeno 17.08.2019.)

Priobalni pojas Hrvatske obiluje arheološkim nalazištima i spomenicima koji su od iznimnog značaja za razvoj turizma u zemlji . Navedene destinacije su upravo zbog arheoloških nalazišta prepoznatljive i valorizirane. Njihovo vrednovanje, poticanje promocije i očuvanje treba biti prioritet lokalnim zajednicama kako bi se upisale u mapu svjetskih arheoloških destinacija.

²⁰ Turistička zajednica Grada Solina, <http://solin-info.com/hr/znamenitosti/> (pristupljeno 17.08.2019.)

2.2. Arheološke destinacije u kontinentalnoj Hrvatskoj

U kontinentalnom djelu zemlje treba prvo spomenuti nalazište krapinskog pračovjeka Hušnjakovo. Nalazište se nalazi u samom središtu Hrvatskog zagorja gradu Krapini. Poznati hrvatski geolog i paleontolog Dragutin Gorjanović – Kramberger istraživao je poluotvorenu spilju u Krapini punih šest godina od 1896. do 1905. godine. *“U žutim miocenskim naslagama pijeska skupljeno je oko 900 ljudskih fosilnih ostataka krapinskog pračovjeka, u znanosti poznatog kao Homo sapiens neanderthalensis, različite životne dobi i spola.”*²¹ Lokalizacija Hušnjakovo prvi je zaštićeni paleontološki spomenik prirode u RH još od 1948. godine, a u sastavu nalazišta stalni je postav Muzeja krapinskih neandertalaca, jedan od najmodernijih i najposjećenijih u ovom djelu Europe.

Andautonia – Ščitarjevo kraj Zagreba su ostaci rimskog grada. Grad je bio smješten u posavskoj ravnici na mjestu gdje je rimska cesta Poetovio (Ptuj) prelazila rijeku Savu. Zahvaljujući sustavnim arheološkim istraživanjima poznato je da je Andautonija bila grad s popločanim ulicama, gradsko kanalizacijom i luksuzno opremljenim javnim i stambenim objektima. *“Dosadašnji nalazi u Ščitarjevu, kao i epigrafski spomenici na kojima se spominje kao municipium Andautonia, svjedoče da se radilo o gradu koji je tijekom 400 godina bio centar prostora na kojem se danas prostiru Zagreb i Velika Gorica.”*²²

Varaždinske toplice – aquaelasae nalaze se na prostoru današnjeg grada Varaždina. Bile su rimsko naselje od 1. Do 4. stoljeća koje je širom Rimskog carstva bilo poznato po ljekovitoj termalnoj vodi. *“Antički kompleks se sastoji od kupališnog dijela zgrade kupališta s bazenima i kupališne bazilike koja je kasnije prenamijenjena za kršćanski obred , foruma okruženog trjemovima na kojem se od rimskog vremena sve do danas nalazi nadaleko poznati izvor termalne ljekovite vode te kapitolija .Svi dijelovi ovog kompleksa čiji su zidovi sačuvani u visini 2 do 3 metra bogato su opremljeni izuzetno dobro sačuvanim tehničkim, civilizacijskim i kulturno – umjetničkim sadržajima onog vremena: rimska kaptaza izvora termalne vode, sustav kanala za*

²¹ Klarić V. i D. Kušan Špalj, op.cit. str.59.

²²ibidem, str.65.

opskrbu i odvodnju ljekovite vode, grijanje , kvalitetni podovi, kameni pragovi, zidne freske, reljefi i skulpture .”²³

Slika 3: Rekonstrukcija kapitolija s forumom 2.-3.st.

Izvor: Zavičajni muzej Varaždinske toplice, <http://zmv.com.hr/arheoloski-park-aquae-iasae/> (pristupljeno 17.08.2019.)

U kontinentalnoj hrvatskoj treba spomenuti i grad Sisak sa svojim arheološkim nalazištima. Na području Siska – Segestina od davnina su se sjekli putevi koji su vodili iz priobalja prema istoku. Prva nalazišta datiraju još od željeznog doba, a spominju je i antički izvori već u 1.stoljeću. *”Arheološki nalazi su rasprostranjeni po cijelome Sisku, međutim treba istaknuti arheološki park Sv.Kvirin gdje su otkriveni ostaci sjevernog bedema Siscije i monumentalnog ulaznog sklopa te forum, cesta i popratna urbana infrastruktura.”²⁴*

Vukovar – Muzej vučedolske kulture je muzej prapovijesne kulture 3. tisućljeća pr. Kr. Jedinstveni je muzej u svijetu koji je posvećen enklitičkom razdoblju. Vučedolska kultura je dobila ime po nalazištu Vučedol smještenom u blizini grada Vukovara. Pronađeni artefakti govore o načinu života ljudi toga vremena a u Muzej vučedolske kulture moguće je vidjeti ih u prekrasnom ambijentu. *”Arheološki park čine zgrada Muzeja sa stalnom postavom, radionice starih zanata, Vila Streim, Gradac, arheološka*

²³ Zavičajni muzej Varaždinske toplice, <http://zmv.com.hr/arheoloski-park-aquae-iasae/> (pristupljeno 17.08.2019.)

²⁴ Klarić V. i D. Kušan Špalj, op.cit. str.74.

*istraživačka sonda te šetnice oko navedenih objekata.*²⁵ Arheološki park je još uvijek u nastajanju te će u budućnosti sadržavati više prezentacijskih i turističkih sadržaja. Na primjerima arheoloških destinacija koje su prikazane vidljivo je da Hrvatska obiluje arheološkim nalazištima koji su oformljeni u arheološke parkove i koji nude svojim posjetiteljima cjelokupni doživljaj i uvid u prošla vremena i način života.

2.3. UNESCO odredišta

Kao što je ranije u radu prikazano, pod UNESCO zaštitom u RH nalaze se 10 dobara, kulturnih i prirodnih. Rasprostiru se priobaljem zemlje.

Slika 4: UNESCO odredišta

Izvor: Kamping udruženje hrvatske, <http://www.camping.hr/hr/hrvatska/spomenici-unesco> (pristupljeno 17.08.2019.)

²⁵ Ibidem, str.82.

U gradu Poreču nalazi se **Eufrazijeva bazilika**. Porečki katedralni sklop naziva se Eufrazijana po biskupu Eufraziju koji je sredinom VI. stoljeća temeljito preuredio katedralu i ukrasio je poznatim mozaicima. Prije Eufrazijeve pregradnje postojale su barem dvije faze ranokršćanskih građevina na istom mjestu. *“U Poreču je kršćanstvo utemeljeno već u 4. stoljeću te su bazilika, atrij, krstionica i episkopska palača izvanredni primjeri religiozne arhitekture, dok sama bazilika izuzetno spaja elemente klasicizma i Bizanta.”*²⁶ Apsida je bogato ukrašena figurativnim mozaicima koji predstavljaju jedne od najznačajnijih primjera te vrste u Europi.

Krećući se južnije priobaljem zemlje stiže se do grada Šibenika gdje je pod UNESCO zaštitom **Katedrala Sv Jakova**. *“Gradnju katedrale Sv Jakova počeo je 1431. godine Francesco di Giacomo, dovršio ju je 1536. Nikola Firentinac, oblikovao ju je najveći europski umjetnik i graditelj 15. stoljeća Juraj Dalmatinac.”*²⁷ Sva tri arhitekta su razvili strukturu u cijelosti izgrađenu od kamena upotrebljavajući jedinstvenu tehniku za kupolu katedrale, a kao rezultat je nastala katedrala koja je sklad kamene cjeline, metode slaganja i harmonije i koja je po svojim značajkama jedinstvena u svijetu.

Nacionalni park **Plitvička jezera** spada u prirodno blago pod UNESCO zaštitom. Plitvice zahvaljuju svoju ljepotu i nenadmašnu atraktivnost sedri i sedrotvornom bilju. *“Tvorbom sedre i pregrađivanjem riječnoga korita, nastala je niska od 16 Plitvičkih jezera koja predstavlja veličanstven arhitektonski fenomen prirode okružen gustim šumama u kojima obitavaju medvjedi, vukovi i mnoge druge rijetke životinjske i biljne vrste.”*²⁸

Povijesna jezgra grada Trogira je također pod zaštitom od 1997. godine i smještena je na otočiću između kopna i otoka Čiova. Trogir su osnovali grčki kolonisti, trgovci s otoka Visa u 3. st. pr. Kr. Trogir je izvanredan primjer kontinuiteta grada. Ortogonalni plan ulica ovog otočkog naselja potječe iz helenističkog doba koji su uzastopni vladari nastavili ukrašavati s raznim izuzetnim javnim i stambenim zgradama i utverdama. *“Njegove lijepe romaničke crkve upotpunjene su izuzetnim renesansnim i baroknim zdanjima. Najznačajnija građevina je trogirski katedrala s portalom zapadnih*

²⁶ Hrvatska turistička zajednica <http://www.croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/kultura-i-bastina/unesco-ranokrscanski-kompleks-eufrazijeve-bazilike-u-porecu> (pristupljeno 17.08.2019.)

²⁷ Klarić V. i D. Kušan Špalj, op.cit. str.91.

²⁸ Hrvatska turistička zajednica <http://www.croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/kultura-i-bastina/unesco-nacionalni-park-plitvicka-jezera> (pristupljeno 17.08.2019.)

*vratiju, remek-djelom majstora Radovana najznačajnijim primjerom romaničko-gotičke umjetnosti u Hrvatskoj.*²⁹

U gradu Splitu nalazi se **Dioklecijanova palača**. Careva palača jedno je od najznačajnijih djela kasnoantičke arhitekture ne samo po očuvanosti pojedinih izvornih dijelova i cjeline, nego i po nizu originalnih arhitektonskih formi koje navještaju novu ranokršćansku, bizantsku i ranosrednjovjekovnu umjetnost. Katedrala je izgrađena u Srednjem vijeku rabeći materijale antiknog mauzoleja. Romaničke crkve iz dvanaestog i trinaestog stoljeća, srednjovjekovne utvrde, te gotičke, renesanse i barokne palače nalaze se unutar rimskih zidina tvoreći tako harmoničnu cjelinu. **Stari gard Dubrovnik** koji se još naziva „Biser Jadrana“ postao je važna sila Mediterana nakon 13. stoljeća. Taj kasnosrednjovjekovni planirani grad na južnom dijelu hrvatske obale istočnog Jadrana, svojim povijesnom jezgrom smještenom podno brda Srđ, sačuvao je kroz stoljeća do danas karakter jedinstvene urbane cjeline definirane gradskim zidinama, koja ima značajno mjesto u povijesti gradogradnje. Iako znatno uništen potresom 1667. godine Dubrovnik je uspio očuvati svoje gotičke, renesansne i barokne crkve, samostane, palače i fontane.

Slika 5: Dubrovnik

Izvor: Turistička zajednica Dubrovnik,
http://www.tzdubrovnik.hr/get/dubrovnik_za/1514/dubrovnik_u_tri_dana.html (pristupljeno 17.08.2019.)

²⁹ Hrvatska turistička zajednica <http://www.croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/kultura-i-bastina/unesco-povijesna-jezgra-trogira>(pristupljeno 17.08.2019.)

Hrvatska obiluje arheološkim destinacijama i posjetitelji mogu birati između priobalnog ili kontinentalnog djela zemlje. Za što god se odlučili mogu istraživati povijest i doživjeti je na jedinstveni načinu arheološkim parkovima i nalazištima i svih povijesnih razdoblja.

3. Arheološki turizam u Istri

Istra kao najveći hrvatski poluotok i jedna od županija Republike Hrvatske prednjači u kulturnom turizmu zemlje. Poluotok Istra nosi naziv po Histrima, njegovim željezno dobnim stanovnicima. Turisti su motivirani upoznavanjem kulturno povijesne baštine poluotoka posebice spomenicima iz rimske povijesti. Kao dio kulturnog turizma, arheološki turizam na Istarskom poluotoku ima mnogo sadržaja koje može ponuditi svojim posjetiteljima. Počevši od samog juga i grada Pule koji obiluje spomenicima iz rimskog doba, Augustovim hramom, Arenom, nalazište pokraj Pule Nezakcij, nalazišta na otočju NP Brijuni, lokalitet Vižula u Medulinu i ostalo, zasigurno je veliki mamac za privlačenje turista u ovaj predio Europe. Zadnjih se godina sve više ulaže u obnovu, očuvanje, valorizaciju i promociju arheološkog blaga koje posjeduje istarski poluotok. Trenutno je najveći pothvat renovacija Arheološkog muzeja u Puli koji će nakon obnove biti moderan muzej dostojan grada u kojemu se nalazi. Arheološki muzej Istre danas je ustrojen na Arheološki odjel (koji čine Prapovijesna, Antička, Srednjovjekovna i Novovjekovna zbirka, s Numizmatičkom zbirkom i Zbirkom podvodne arheologije u osnivanju), Dokumentacijski odjel, Knjižnični odjel, Edukacijski odjel i Konzervatorsko-restauratorski odjel. Osim u matičnoj zgradi, muzej ima dislocirane zbirke:³⁰

- Amfiteatar
- Augustov hram
- Nezakcij

Arheološka nalazišta su oduvijek privlačila ljude jer su na neki način poveznica sa prošlošću. U nalazištima nalazimo razne artefakte građevine, ostatke nekih minulih civilizacija te na taj način učimo o njihovom načinu života i postojanju te kako su oni utjecali na sadašnjost. Posebno su zanimljiva nalazišta koja su postojala tokom dugog

³⁰Arheološki muzej Istre, <http://www.ami-pula.hr/o-muzeju/povijest/> (pristupljeno 20.08.2019.)

niza godina jer u njima nalazimo ostatke života iz raznih faza razvoja kulture. *“U Istri je poznato više stotina arheoloških nalazišta iz svih vremenskih razdoblja, od kojih je samo manji broj istražen, a ostala su evidentirana kako bi bila zaštićena u slučaju bilo kakvih zahvata.”*³¹

Mnoga nalazišta su pronađena slučajnim radovima na infrastrukturi, građevinskih radova i sl. Kompleksna i najbogatija nalazišta su gradska povijesna središta Pule i Poreča koji imaju nalazišta od željeznog doba do srednjeg vijeka. U Poreču se zasigurno najviše ističe Eufrazijeva bazilika koje je u radu već istaknuta jer spada pod UNESCO zaštitu. U mnogim istarskim gradovima i manjim mjestima koji su građeni na brežuljcima kao gradinska naselja nalaze se nalazišta iz raznih razdoblja. Samo neki od tih primjera su Rovinj, Motovun, Vrsar, Žminj, Buje, Momnjan i ostali. Gradinska naselja su se počela graditi nakon što su tadašnji stanovnici Istre počeli napuštati pećinske zaklone i graditi naselja na uzvisinama kao bi se lakše obranili od neprijatelja. *“O narodu Histra i Istri saznajemo iz raznih sačuvanih odlomaka tekstova antičkih pisaca već od 6. st. pr. Kr. Najranija je vijest zapisana kod Hekateja iz Mileta, koji u svom "Obilasku zemlje" navodi narod Histra u Jonskom zaljevu, kako se u to vrijeme nazivao Jadran.”*³²

Istra obiluje arheološkim blagom a u nastavku rada fokus će biti na nekoliko lokaliteta koji se međusobno razlikuju te na taj način prikazuju svo bogatstvo kulturnog nasljeđa Istarskog poluotoka.

3.1. Arheološki turizam u Općini Svetvinčenat prikazan kroz model 4E

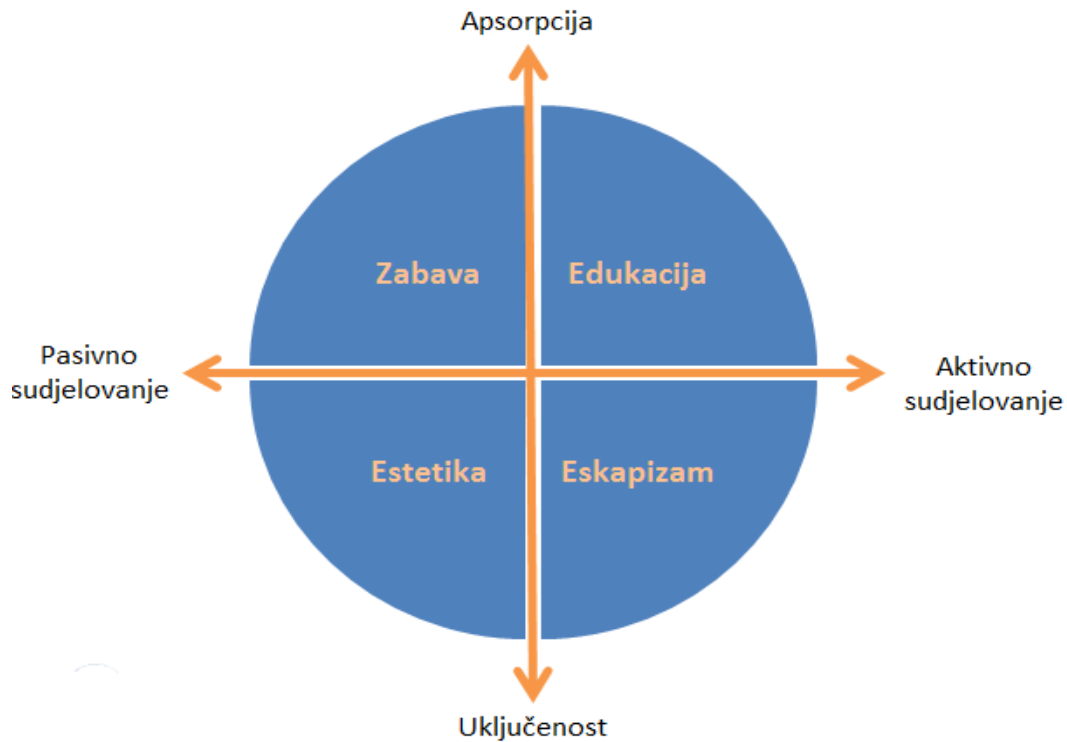
U modelu 4E prikazane su 4 dimenzije; zabava, estetika, edukacija i eskapizam. Zabava i estetika predstavljaju elemente koji su pasivni i koji nemaju utjecaj na stvaranje doživljaja. U njima turist ima pasivnu ulogu. Za razliku od njih edukacija i eskapizam imaju aktivnu ulogu u stvaranju doživljaja jer je turist centralna ličnost koja aktivno sudjeluje u stvaranju doživljaja. Naravno da tek sve četiri dimenzije zajedno stvaraju cjelokupni doživljaj odnosno iskustvo. Najbolje iskustvo proizlazi upravo iz suradnje sva četiri elementa. Model se naravno može aplicirati i na turizam , u ovom

³¹Istrapedia, <http://www.istrapedia.hr/hrv/121/arheoloska-nalazista/istra-a-z/> (pristupljeno 20.08.2019.)

³² Arheološki muzej Istre, <http://histri.hr/lzlo%C5%BEba/Prostor%20Histra> (pristupljeno 20.08.2019.)

slučaju na arheološki turizam. Kako bi se pobliže prikazao model upotrijebit će se za primjer općina Svetvinčenat u Istarskoj županiji.

Slika 6: 4 područja doživljaja

Izvor: obrada autora prema A. Vitasović, *Ekonomija doživljaja, skripta*, Pula, Sveučilište Juraja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković, 2013.

Za primjer je odabran Svetvinčenat upravo radi svoje bogate kulturno povijesne baštine, u prvome redu srednjovjekovne. Bogata povijest te kulturna materijalna i nematerijalna baština doprinose razvoju ovog malog središta u Istri kojeg godišnje posjeti preko 60 tisuća posjetitelja s ostvarenih 70.000 noćenja. Znamenitosti gradića su kaštel MorosiniGrimani, renesansni trg s ložom, crkve i ocrtane freske. Njihovom valorizacijom kao i stvaranjem dodatnih sadržaja u destinaciji, razvija se ukupan turistički razvoj, kao i razvoj posebnih oblika turizma. *“Ulaganjem u stvaranje dodatne turističke ponude nastoji se razvijati kulturni, povijesni, vjerski i ruralni turizam temeljen na tradicijskim i autentičnim elementima lokalnog graditeljstva i očuvanju kulturne baštine, eno i gastro turizam, aktivni odmor u prirodi, te stvaranje centara*

cjelogodišnjeg planinskog i sportskog turizma, biciklističkih i pješačkih staza, tematskih ruta, suvremeno opremljenih kongresnih centara i centara za posjetitelje. ”³³

Edukacija:

Dimenzija edukacije se odnosi na želju za učenjem, stjecanjem novih znanja i ta dimenzija je aktivna i apsorpcijskog je karaktera. Turist u ovoj dimenziji ima glavnu ulogu jer ga pokreću njegova volja i želja za stjecanjem novih saznanja i učenjem što rezultira novim znanjima i obogaćuje osobu odnosno turista. Na ovom primjeru to je učenje o kulturnoj baštini Svetvinčenta. Tu možemo spomenuti posjetu srednjovjekovnom kaštelu MorosiniGrimani, trgu s ložom i crkvi. Ukoliko je turist zainteresiran za srednjovjekovnu povijest tada može aktivno sudjelovati u učenju o povijesti mjesta posjećujući navedene građevine, u pratnji turističkog vodiča (organizirano) ili individualno, koristeći se literaturom.

Eskapizam:

Dimenzija eskapizma je ukratko bijeg i ona također kao i edukacija ima aktivnu ulogu. To se odnosi na aktivnosti u kojim se turist potpuno preda i zaokupi aktivnošću kako bi na neki način pobjegao ili se odmaknuo od svakodnevnog života i ostvario sebe. Kroz tu dimenziju se provlači želja za doživljavanjem nečeg novog i autentičnog i drugačijeg od svoje svakodnevice. Najbolji primjer za to su tematski parkovi i sl. U primjeru općine Svetvinčenat može se spomenuti escapecastle.

Za razliku od klasičnih „escape room“ igri, *EscapeCastle Svetvinčenat* obuhvaća prostor cijelog kaštela Morosini-Grimani, info punkt, sve 3 kule, tamnicu, oružarnicu i tron, u kojima igrači moraju proći 7 viteških iskušenja – odanost, hrabrost, vjera, pravednost, oprez, znanje i upornost, kako bi otkrili tajnu kaštela. *”Riječ je o inovativnom konceptu, jedinstvenom na svijetu, koji se temelji istarskim legendama, i povijesnim zapisima. Igra je za sve generacije, a trajanje je od 30 minuta do sat vremena.”³⁴*

Po sličnom principu Svetvinčenat svojim posjetiteljima nudi još jednu atrakciju Kuću vještice Mare. *Kuća vještice Mare* je centar za posjetitelje posvećen raznolikoj materijalnoj i nematerijalnoj kulturnoj baštini Svetvinčenta, interpretiranoj suvremenim tehnologijama: 3D mappingom, virtualnom i proširenom stvarnošću.

³³ Općina Svetvinčenat, <http://svetvincenat.hr/turizam-na-podrucju-svetvincenta/> (pristupljeno 20.08.2019.)

³⁴ Turistička zajednica Svetvinčenat, <http://tz-svetvincenat.hr/> (pristupljeno 20.08.2019.)

Vještica Mare zaželjeti će Vam dobrodošlicu, i vratiti Vas u daleku prošlost. Posjetitelji se mogu okušati u virtualnom streličarstvu i testirati svoje viteške vještine. *"Pomoću naočala za proširenu stvarnost, moći ćete doživjeti Svetvinčenat na jedinstven način, sudjelovati u potrazi za izgubljenom opremom nepoznatog konjanika i biti u mogućnosti zaviriti u prošlost."*³⁵

Zabava:

Dimenzija zabave odnosi se na pasivnu interpretaciju. Ona je ujedno i najstarija dimenzija koja je temelj svake turističke destinacije. Na temelju zabave može se izgraditi cjelokupni imidž destinacije. U primjeru općine Svetvinčenat spomenuti ćemo *srednjovjekovni festival* koji je odlično posjećen i atraktivno organiziram. Osim navedenog na glavnom trgu održava se već tradicionalni Festival plesa i neverbalnog kazališta, Festival sira, Mrkatistrijskegadela odnosno izložba starih istarskih zanata i suvenira, zatim predstave u izvedbi Istra inspirit-a, Izbor najkoze, Fešta mladega vina i sl.

Estetika:

Dimenzija estetike se odnosi također na pasivnu dimenziju jer turist na nju ne utječe te ne sudjeluje aktivno već ga oba okružuje i naravno utječe na cjelokupni doživljaj i iskustvo posjeta i boravka u destinaciji. Dimenzija estetike u danom primjeru Svetvinčenta u arheološkom smislu je u odlično očuvanim spomenicima kulture, Kaštelu MorosiniGrimani , Crkvi Navještenja Marijina, Crkvi Sv. Vincenta, gradskoj loži i trgu (placi).

3.2. Amfiteatar u Puli SWOT analiza

Amfiteatar u Puli po svojoj veličini i monumentalnosti najveća je građevina antičkog doba koja je sačuvana do današnjeg dana. U antičko doba amfiteatar se nalazio izvan zidina grada dok danas je sastavni dio centra grada i njegova najimpozantnija građevina. Sam amfiteatar je reklama sam za sebe i definitivno privlačni veliki broj turista u Pulu. Među dosadašnjim istraživačima, kao i stručnjacima za antičku arhitekturu, iskazivana su različita mišljenja o vremenu gradnje pulskog amfiteatra, koja se kreću od I. do V. stoljeća. *"Budući da je car August (27.g.pr.Kr- - 14.g.) dao obnoviti*

³⁵ loc. cit.

porušene rimske kolonije na zapadnoj obali Istre (Trst, Poreč i Pula), a da je većina najznačajnijih spomenika u Puli iz toga doba (Slavoluk Sergijevaca, Augustov hram i drugi), tom razdoblju možemo s mnogo vjerojatnosti pripisati i podizanje prvog i najstarijeg amfiteatra u Puli.³⁶ Eliptičnog je oblika, s glavnom osi dužine 130 metara i kraćom osi 100 metara. U sredini je ravni prostor koji predstavlja borilište, a gledatelji su sjedili na kamenim stepenicama ili stajali u galeriji. Smatra se da je Arena mogla primiti oko 20.000 gledatelja. Građena je od domaćeg vapnenca. Amfiteatar u Puli izvorno je bio namijenjen održavanju gladijatorskih viteških borbi, borbi sa zvijerima i ostalim borbama, kasnije sajmovima i sl.

U današnje vrijeme Arena u Puli služi za održavanje raznih koncerata, Filmski festival, razna događanja i manifestacije. Njezino iskorištavanje u svrhe promocije grada i cijelog istarskog poluotoka je neiscrpno vrelo ideja. Nedavno je održana čak i nogometna utakmica u Areni. Može se reći kako je Arena svojevrsni simbol grada Pule.

Arheološki turizam kao dio kulturnog turizma važan je segment za razvoj turizma u Istarskoj županiji. Kao selektivni oblik turizma nadopunjava turizam koji se kod nas još uvelike bazira na moru, suncu i dokolici. Moderan turist želi doživjeti, osjetiti, okusiti, isprobati nešto novo. Osjećaj koji prima zauzvrat je ono što smatramo doživljajem. Doživljaji i nova iskustva su pokretači turističkih kretanja. *“U središtu mreže doživljaja u turizmu nalazi se osoba, tj. turist koji na osnovu svojih iskustava, stavova i motiva u različitim intenzitetima koristi različite elemente koji su relevantni za osobno iskustvo u stvaranju značenja i stvaranju doživljaja, a dijeljenje doživljaja s ostalim potencijalnim i sadašnjim turistima moguće je tijekom i nakon putovanja.”*³⁷

³⁶ Š. Mlakar, *Amfiteatar u Puli*, Pula, Arheološki muzej Istre, 1996., str.11.

³⁷ Gržinić, J. i V. Bevanda, *Suvremeni trendovi u turizmu*, Pula, Sveučilište Juraja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković, 2014., str.129.

Tabela 4: SWOT analiza pulske Arene

<p style="text-align: center;">SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Najveći očuvani spomenik antičkog doba u Hrvatskoj • 6. po veličini među rimskim amfiteatrima u svijetu • Nepochjenjivo kulturološko blago Hrvatske • Prerasla je u simbol grada Pule • Organizacija raznih festivala, koncerta i događanja • Od 1954. god održava se Pulski filmski festival • Dobra prometna povezanost i lokacija 	<p style="text-align: center;">SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Broj godišnjih posjetitelja oko 300 000 sa zaradom od oko 1 milijun eura dok rimski Koloseum ima oko 5 milijuna posjetitelja sa zaradom od oko 32 milijuna eura • Nedovoljna marketinška iskorištenost • Nedovoljna iskorištenost modernih tehnologija – npr. virtualne šetnje, interaktivni vodiči
<p style="text-align: center;">PRILIKE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uspoređuje se s rimskim Koloseumom • Potencijal za daljnji rast broja posjetitelja i povećanje zarade • Festival Pula Superiorvm – festival antike koji se odražava u Puli s vrhuncem u Areni – sjajan način promocije Arene i njezine izvorne namjene • Blizina zračne luke i emitivnih tržišta iz kojih dolaze turisti koji su motivirani kulturnim turizmom 	<p style="text-align: center;">PRIJETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Devastacija Arene izazvana ljudskim faktorom - veliki broj posjetitelja i postupno uništavanje kamena (uslijed velikih festivala i koncerata, nedostatak sanitarnih čvorova) • Nedovoljna komunikacija sa lokalnom zajednicom - primjer je nedavno rušenje stoljetnih čempresa koje je izazvalo podijeljena mišljenja • konkurenti

Izvor: samostalna izrada autora

4. ZAKLJUČAK

Moderni turist želi doživjeti posebno iskustvo koje mu mi kao turistički djelatnici moramo znati ponuditi. Potrebno je stalno iznova kreirati nove ponude i biti u korak s trendovima, ako ne čak i unaprijed s trendovima što znači predvidjeti buduća kretanja. Inovativnost, istraživanje tržišta te intuicija može nam uvelike pomoći u kreiranju novih sadržaja i poboljšanju postojećih.

Hrvatska ima veliki potencijal kada je turizam u pitanju pa tako ni arheološki turizam nije iznimka. Turizam "mora i sunca" idealno se nadopunjuje s kulturnim turizmom i može se čak konstatirati da su međusobno isprepleteni. Povijest oblikuje sadašnjost stoga je ono što danas nudimo posljedica povijesti.

Relativno mala zemlja kao što je Hrvatska ima znatan broj destinacija i spomenika koji su pod UNESCO svjetskom zaštitom. Treba napomenuti da je Hrvatska zemlja Mediterana koji obiluje arheološkim destinacijama i na taj način gravitira većem broju turista koji su privučeni cijelom regijom, a ne samo jednom zemljom. Na nama je da iz te prednosti izvučemo najveću korist. Hrvatske arheološke lokalitete, muzeje i sl godišnje posjeti oko 4,8 milijuna posjetitelja (za 2015. prema podacima MDC) dok je najposjećenija Velika Britanija koja ima oko 80 milijuna posjetitelja kulturnim institucijama.

Arheološki turizam za Hrvatsku znači priliku da se istakne na kulturnoj mapi svijeta i da domaći ljudi više cijene i valoriziraju svoju baštinu. Zadnjih godina radi se na razvijanju arheološkog turizma i svake godine svjedoci smo sve većeg broja kulturnih događanja, smotri, obnovama muzejskih postava i ostalo. Ministarstvo Turizma je izdavanjem vodiča " 20 top arheoloških destinacija u Hrvatskoj " pokazalo da je razvoj te vrste selektivnog oblika turizma jedan od prioriteta Strategije razvoja turizma.

U radu su istaknuti pozitivni primjeri iz prakse. Tako npr. malena Istarska općina Svetvinčenat na zanimljiv i inovativan način iskorištava svoju kulturno povijesnu baštinu i uključuje turiste i lokalno stanovništvo u razna događanja kojima obiluje. Cijela zemlja bi trebala sljediti takve pozitivne primjere i raditi na poboljšanju ponude i edukaciji lokalnog stanovništva jer ipak je čovjek taj koji je pokretač turizma.

5. POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Gržinić, J. i V. Bevanda, *Suvremeni trendovi u turizmu*, Pula, Sveučilište Juraja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković, 2014.
2. Klarić V. i D. Kušan Špalj, *20 top arheoloških destinacija Hrvatske*, Zagreb, Ministarstvo turizma, 2016.
3. E. Kušen, *Turistička atrakcijska osnova*, Zagreb, Znanstvena edicija instituta za turizam, 2002.
4. S. Mihelić, *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*, Zagreb, Arheološki muzej u Zagrebu, 2011.
5. Š. Mlakar, *Amfiteatar u Puli*, Pula, Arheološki muzej Istre, 1996.
6. B. Pirjavec, O.Kesar, *Počela turizma*, Zagreb, Mikrorad, 2002

Časopisi:

1. Golob, M., Sirotić, T. i M. Golob, "Istraživanje kvalitete i razine zadovoljstva turista turističkom ponudom", *Zbornik Veleučilišta u Rijeci*, vol. 2, no.1, 2014, str. 27-40.

Ostalo:

1. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, *Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020.godine*, Zagreb, 2013.
https://mint.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//130205_Strategija-turizma-do2020.pdf
2. Vitasović, *Ekonomija doživljaja, skripta*, Pula, Sveučilište Juraja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković, 2013.

Web izvori:

1. Arheološki muzej Istre, <http://www.ami-pula.hr/o-muzeju/povijest/>
2. Istrapedia, <http://www.istrapedia.hr/hrv/121/arheoloska-nalazista/istra-a-z/>
3. Kamping udruženje hrvatske, <http://www.camping.hr/hr/hrvatska/spomenici-unesco>

4. Nacionalni park Brijuni, www.np-brijuni.hr/hr/brijuni/kulturno-povijesna-bastina/arheoloska-bastina
5. Općina Svetvinčenat, <http://svetvincenat.hr/turizam-na-podrucju-svetvincenta/>
6. Turistička zajednica Dubrovnik, http://www.tzdubrovnik.hr/get/dubrovnik_za/1514/dubrovnik_u_tri_dana.html
7. Turistička zajednica Grada Nina, [https://www.nin.hr/hr/nin/povijest_Zavičajni muzej](https://www.nin.hr/hr/nin/povijest_Zavičajni_muzej)
8. Turistička zajednica Grada Solina, <http://solin-info.com/hr/znamenitosti/>
9. Turistička zajednica Svetvinčenat, <http://tz-svetvincenat.hr/>
10. UNESCO, http://en.unesco.org/system/files/countries/hrv_facts_figures.pdf
11. Varaždinske toplice, <http://zmv.com.hr/arheoloski-park-aquae-iasae/>

POPIS TABLICA

Tabela 1: Motivi dolaska turista u turističku destinaciju	4
Tabela 2: Prilog detaljnoj turističkoj klasifikaciji kulturno povijesne baštine	7
Tabela 3: Prilog detaljnoj turističkoj klasifikaciji atrakcije kultura života i rada	8
Tabela 4: SWOT analiza pulske Arene.....	27

POPIS SLIKA

Slika 1: Rimska vila u uvali Verige	13
Slika 2. Manastire	15
Slika 3: Rekonstrukcija kapitolija s forumon 2.-3.st.....	17
Slika 4: UNESCO odredišta	18
Slika 5: Dubrovnik.....	20
Slika 6: 4 područja doživljaja	23

SAŽETAK

Zbog povećane turističke potražnje javila se potreba za razvijanjem, kreiranjem i unapređivanjem selektivnih oblika turizma. Moderan turist je dinamičan, željan novih iskustava i doživljaja. Jedna od specifičnih vrsta turizma je arheološki turizam. Motivi turista u tom slučaju su zanimanje za povijest te destinacije ili posebnog lokaliteta, baština, upoznavanje kulture, običaja i stila života lokalnog stanovništva ili cijele zemlje. Kako bi se arheološki turizam razvijao potrebno je ulaganje u održavanje, valorizaciju, marketing i implementiranje u zajednicu. Hrvatska ima mnoštvo arheoloških destinacija i kvalitetnog sadržaja koje može ponuditi svojim posjetiteljima samo mora nastaviti raditi u tom pravcu. Samo suradnjom lokalne zajednice, države, svih relevantnih institucija i svih ostalih koji sudjeluju u kreiranju turističke ponude može se ponuditi kvalitetan proizvod.

Ključne riječi: Arheološki turizam, arheološke destinacije u Hrvatskoj, UNESCO lokaliteti, buduće perspektive razvoja, Amfiteatar u Puli

SUMMARY

Because of the increasing tourism demand there is a necessity to develop, create and improvement of selective forms of tourism. Modern tourist is a dynamic, eager for new experience and adventures. One of the specific forms of tourism is the archeological tourism. Tourist motives in that case are interest in history of destination or some special locality, heritage, getting to know the culture, customs and lifestyle of the locals or the whole country. In order to archeological tourism develop it is necessary to invest in maintenance, valorisation, marketing and implementation of the community. Croatia has many archeological sites and quality content that it can offer to its visitors just has to keep working in that direction. A quality product can be offered only with the cooperation of the local community, the state, all relevant institution and all other involved in creating a tourist product.

Key words: Archeological tourism, archeological sites in Croatia, UNESCO sites, future perspective of develop, Amphitheater in Pula